

AZ OROSZ ALAKTANI TERMINUSOK ÉS MAGYAR MEGFELELŐIK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLAI OROSZ NYELVOKTATÁSBAN

Amikor az általános iskola ötödik osztályában a tanulók elkezdik az orosz nyelv tanulását, akkor sok olyan nyelvtani kifejezéssel találkozhatnak, amelyek számukra ismeretlenek; sőt néha ellent is mondanak az anyanyelvi nyelvtan terminusainak. Ez részben természetes, mivel egy teljesen más struktúrájú nyelvvel van dolguk; részben azonban nem természetes, különösen akkor nem, ha ez az eltérés rontja az anyanyelvi ismereteik szintjét.

Mindezeket figyelembevéve célszerű tüzetesebben megvizsgálni az orosz nyelvtani terminusok helyességét, a fordítás pontosságát: a magyar ekvivalensekhez való viszonyát. Az összevetés során egyáltalán nincs könnyű dolga annak, aki az orosz grammatikai elnevezések, jelenségek „magyarításán” töri a fejét. Találomra felüthetjük akármelyik orosz-magyar szótárt, mindjárt szembeötlő, hogy az orosz főnevek, melléknevek és igék szótári alakjukban is el vannak látva valamilyen alaktani szóelemmel:

sztol + Ø	
knyig + a	
okn + o	
szil'n + ij	vid + ety
tő + flexió	tő + szuffiksusz

Az orosz szavak magyar ekvivalensei „végződés” nélkül állnak, sőt a zero morféma jelenlétét is nehéz feltételezni a szótári alakban: *asztal, könyv, ablak, erős, lát* stb.

Kivételek csupán az izes igék, amelyeknek egyes szám harmadik személyében van „végződés”-ük. Pl.: *dolgozik*.

Mi az, hogy végződés — okoncsányie? Milyen nyelvtani fogalom áll legközelebb hozzá a magyar nyelvben funkcionális szempontból?

Ha a szótárban nézzük az okoncsányie jelentését, itt: *végződés, rag*. Valójában azonban nincs pontos magyar megfelelője, mert még alanyesetben is van egyéb, nemre utaló, viszonyító szerepe. Pl.: *kraszivaja gyévuska*. Az osztatlan okoncsányie-ban tehát két toldalék jelentése rejlik: az alanyeset ragja mellett a nyelvtani *nem* is benne van. Ez utóbbira célszerűbb lenne a *jel* elnevezés: a *nőnem jele az oroszban*: -a, -ja stb. Függő esetben természetesen ugyanígy: *kraszivogo mal'csika*, az -a, -ogo a birtokos eset ragja, amely azonban azt is jelzi, hogy a mal'csik szó hímnemű.

A sztol + Ø vagy knyig + Ø — asztalt, a könyveknek a — esetében használhatnánk a *zero rag* terminust; a nulevoe okoncsányie elnevezés is feljogosít bennünket erre. Továbbá

az esetleges ellenvetéseket feloldhatnánk a következő módon: -l elem. Pl.: csita + l; vagy -ejs elem a krasziv-ejs-ij szóban, tudniillik ezek már nem szuffiksuszok, de még flexiónak sem nevezhetők. A szóalakban levő helyük és funkciójuk szerint ezek *jel* értéket képviselnek.

A fenti, „magyarított” terminusok használatát célszerűbbnek tartom, annak ellenére, hogy a magyarban mint agglutináló nyelvben a szavakban levő elemek nagy számuk következtében gyakran csak egy jelentéssel rendelkezők, amikor az oroszban mint flektáló nyelvben a flexiók gyakran több jelentéssel rendelkeznek. Pl.: az -ami orosz flexió egyidejűleg jelöli a szófajt, a számot, az esetet; az -imi a szófajt, a számot, az esetet stb. A magyar -k morféma viszont a különböző variánsokban (-ak, -ok, ek) csak és mindig a többes számot fejezi ki, birtokviszony nélkül; az -m és variánsai az első személy birtokát; a -val és variánsai az eszközesetet.

Az igék múlt idejű alakjában az -l morféma is helyesebb a *jel* elnevezés alkalmazása az oktatásban, annak ellenére, hogy az oroszban képzőnek nevezik. A *jel* elnevezés azért racionálisabb, mert az -l elem átmenet a szuffiksusz és a flexió között.

Ugyanez a helyzet a melléknév közép- és felsőfokának az alakjában szereplő -ee (e), -ejs, -ajs morfémákkal is: ezeket is *jelnek* kellene nevezni.

A fenti terminusok használatának a célszerűségét nehéz vitatni, mert ezzel segítjük a helyes grammatikai érzék kialakítását, és *nem okozunk zavart a tanulók magyar nyelvtani ismereteiben*. Egyébként sem tekinthető helyesnek az a módszer, hogy az oroszban használatos grammatikai terminusokat tükörfordításban használjuk az oktatás során, mert az orosz terminusok tükörfordítással való alkalmazása megzavarja a magyar tanulók nyelvtani gondolkodását.

Az *eset* terminus pl. semmit sem mond a magyar tanulóknak, ezt a kategóriát nem ismerhetik, mert nincs ilyen a magyar nyelvben. Talán helyesebb volna, ha meghagynánk a *pagyezs* terminust, vagy a latin *deklináció* szót használnánk. Az alany-, tárgy- stb. eset terminusok helyett is sokkal célszerűbb lehetne a *nominativus, accusativus, genitivus* stb. alkalmazása az oktatás során, mert ezzel segítséget nyújtanánk a később tanulandó nyugati nyelvek oktatásának is. Bár ez utóbbi terminusok használatának ellentmond az a tény, hogy a tanulóknak olyan nyelvtani fogalmakkal kell meg-

ismerkedniük, amelyeket magyarul nem ismerhetnek, ezért a főnevek esetében meghagyjuk a már használatban levő terminusokat.

A magyarországi orosz nyelvoktatásban alkalmazott nyelvtani terminológia kérdése egyáltalán nem tisztázott — ez közismert. Egy ilyen rövid dolgozat keretein belül lehetetlen az orosz nyelvtani terminusok magyar megfelelőinek tisztázása. Ismételten át kellene dolgozni, ma divatos szóhasználatból élve, „pontosítani” kellene az orosz grammatikai terminusok magyar ekvivalenseit, mert ezzel is jobban megfelelnénk annak az elvnek, miszerint az iskolai grammatika a tudományos grammatika alapján áll ugyan, de attól mélységében is, tárgyalásmódjában és sorrendjében is, valamint rend-

szerében is különbözik. Az iskolai grammatika csak az oktatás szempontjából jelentős ismereteket tartalmazza, mivel célja: tudatosítani az ösztönös nyelvhasználatot az anyanyelvben. S ehhez az orosz grammatika tanításával is hozzá lehet járulni.

Az orosz—magyar grammatikai terminológia problematikája bonyolult kérdés, de apró javaslatok, észrevételek közelebb hoznák a megoldást.

Felhasznált irodalom:

Bolla Kálmán—Páll Erna—Papp Ferenc: A mai orosz nyelv. Tankönyvkiadó, Bp., 1968. 206—208.

KOZMA RÓBERT
Szeged, Tanárképző Főiskola

Építőkészlet

EGYSZERŰ ÁRAMKÖRÖK ÉS A LOGIKAI ÁRAMKÖRÖK ALAPFOGALMAINAK REALIZÁLÁSÁRA

A tanárképző főiskolák műszaki tanszékei 1970-ben kísérletsorozatot indítottak az általános iskolai ipari gyakorlati foglalkozás tantárgy tantervének korszerűsítésére, reformjára. A korábban elfogadott koncepció alapján részletesen megvizsgáltuk és elemeztük a bevezetendő tanterv tartalmi anyagát, az előforduló fogalmakat, jelenségeket, a kvalitatív és kvantitatív összefüggéseket, a technológiai ismereteket és a gyakorlatok anyagát. A kísérlet során foglalkozni kellett a korszerű szemléltetés kérdéseivel, új képek, diák, modellek elkészítésével, a bemutatások és gyakorlatok új eszközeinek a megtervezésével.

Ebben a cikkben egy építőkészletet ismertetek, mely a 8. osztályos tanterv „Egyszerű áramkörök” és „Logikai áramkörök” c. fejezeteihez kapcsolódóan egyszerű áramköri kapcsolások elkészítésére, logikai műveletek realizálására és elemi logikai áramkörök kapcsolásainak bemutatására szolgál. Az eszköz leírásán kívül annak néhány gyakorlati alkalmazását is bemutatom. Végezetül a logikai áramkörök tervezésével kapcsolatosan, szintén konkrét példákon keresztül, gyakorlati tanácsokat kívánok adni a kollégáknak.

A készlet konstruálásánál törekedni kellett arra, hogy az lehetőleg egyszerű elemekből álljon,